

УДК 316. 776: 316.752

Цитування:

Денисюк Ж. З., Яковлев О. В. Формування інформаційної культури суспільства в умовах цифровізації. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2021. № 2. С. 18-22.

Denysiuk Zh., Yakovlev O. (2021). Formation of information culture of society in the conditions of digitalization. *National Academy of Culture and Arts Management Herald: Science journal*, 2, 18-22 [in Ukrainian].

Денисюк Жанна Захарівна,

*доктор культурології,
завідувачка відділу наукової
та редакційно-видавничої діяльності
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв*

*ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0833-2993>
ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/G-9549-2019>*

Яковлев Олександр Вікторович,

*доктор культурології, доцент,
ректор Київської муніципальної академії
естрадного та циркового мистецтв*

*ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5881-0861>
yalikdeveloper@gmail.com*

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Мета роботи – дослідити формування інформаційної культури суспільства як визначальної характеристики сучасних комунікативних практик та соціокультурного буття людини в умовах розгортання цифрового середовища. **Методологія дослідження** полягає в застосуванні аналітичного, семіотичного, системного, культурологічного методів у вивченні інформації як основоположного чинника формування інформаційної культури та й загалом цифрового середовища інформаційного суспільства. Інформація виступає підсистемою, здатною трансформувати всі сфери буття суспільства, при цьому формуючи потреби і навички у отриманні, переробці і трансляції інформації. Перенасиченість і швидке циркулювання інформації спонукає до вкорінення поняття інформаційної культури, здатного стати когнітивним фільтром у відборі інформації. **Наукова новизна** роботи полягає у розширенні відомостей щодо впливу інформації на поглиблення соціокультурних компетентностей, рівня соціалізації та освіти особистості, обумовлених інформаційним чинником, а також здатності протистояти негативним впливам інформації на буття соціуму у різних проявах. Інформаційна культура має стати тим стрижнем сучасного цифрового середовища не лише як показник рівня грамотності та компетентності, але й як загальний світоглядний вектор, здатний впливати на пояснення реальності, коментування поточних подій, пропаганди важливих для суспільства норм та цінностей. **Висновки.** За останні десятиліття інформаційна культура все більше актуалізувалася як феномен, породжений інформаційним суспільством, опосередковуючись інтернет-спілкуванням та загалом сучасними комунікативними практиками. Розвиток сучасного цифрового інформаційного простору породжує величезну кількість інформації, яка передається від людини до людини, але, разом з тим, переростає у соціальне явище, що формує мислення, форми поведінки та дії спільнот. Інформаційна культура суспільства стає дотичною і впливає на різні сфери буття, які вже не можуть розумітися і визначатися поза інформаційним контекстом, водночас слугуючи дієвим чинником сприйняття людиною оточуючої реальності, світу загалом. Інформаційна культура безпосередньо пов'язана із соціальною природою індивіда, обумовлюючись відповідними цінностями та світоглядними настановами. Сучасна інформаційна культура нерозривно пов'язана з технологічним поступом та засобами комунікації, які є визначальними чинниками суспільного розвитку, що здатні впливати на спосіб суспільного буття та світорозуміння. Відтак формування інформаційної культури суспільства стає важливим і безперервним процесом, опосередкованим впливом інформації на буття людини.

Ключові слова: інформація, інформаційна культура, комунікативні практики, комунікація, цифровізація, інформаційне суспільство.

Denysiuk Zhanna, D.Sc. in Cultural studies, Head of the Research and Publishing Department of National Academy of Management Culture and Arts; Yakovlev Olexander, D.Sc. in Cultural studies, associate professor, rector of the Kyiv Municipal Academy of Circus and Performing arts

Formation of information culture of society in the conditions of digitalization

The purpose of the work is to investigate the formation of information culture as a defining characteristic of modern communicative practices and socio-cultural existence of man in the digital environment. **The research methodology** consists in the application of analytical, semiotic, systemic, culturological methods in the study of information as a fundamental factor in the formation of information culture and in general the digital environment of the information society. Information is a subsystem capable of transforming all spheres of society, while forming the needs and skills in obtaining, processing and transmitting information. Oversaturation and rapid circulation of information

encourages the introduction of the concept of information culture, which can become a cognitive filter in the selection of information. **The scientific novelty** of the work is to expand information on the impact of information on the deepening of socio-cultural competencies, the level of socialization and education of the individual due to the information factor, as well as the ability to resist the negative effects of information on society in various forms. Information culture should become the core of the modern digital environment not only as an indicator of literacy and competence, but also as a general worldview vector that can influence the explanation of reality, commenting on current events, promoting important norms and values. **Conclusions.** In recent decades, information culture has become increasingly relevant as a phenomenon generated by the information society, mediated by Internet communication and modern communication practices in general. The development of modern digital information space generates a huge amount of information that is transmitted from person to person, but, at the same time, grows into a social phenomenon that shapes the thinking, behavior and actions of communities. The information culture of society becomes tangential and affects various spheres of life, which can no longer be understood and defined outside the information context, while serving as an effective factor in human perception of the surrounding reality, the world at large. Information culture is directly related to the social nature of the individual, due to the relevant values and worldviews. Modern information culture is inextricably linked with technological progress and means of communication, which are the determining factors of social development that can influence the way of social life and worldview. Thus, the formation of information culture of society becomes an important and continuous process, mediated by the influence of information of human existence.

Key words: information, information culture, communicative practices, communication, digitalization, information society.

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап розвитку цивілізації характеризується тим, що жодна сфера буття людини не може функціонувати й розвиватися без своєчасного та повного забезпечення необхідною інформацією, уміння її оперативно, якісно й адекватно сприймати, зберігати, обробляти, використовувати та передавати. У ХХІ ст. реальність може бути представлена за допомогою теоретично необмеженої кількості просторів, що описують відповідні сфери об'єктивної реальності, одним із яких є інформаційний простір. Виявлення його специфіки нині — одна з найактуальніших проблем соціальнокультурного значення, що породжує питання формування інформаційної культури суспільства. Сьогодні вже не можна говорити про інформаційну культуру, відірвану від сучасних засобів комунікації, цифрових засобів та способів збирання, обробки, створення інформації тощо. Тобто технічна складова вже стала невід'ємною складовою інформаційної культури і оволодіння нею — теж задача для тих, хто прагне до високого рівня розвитку особистості. Інформаційна культура стає до певної міри маркером, мірою розвиненості навичок індивіда в інформаційній сфері.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженню інформаційної культури як соціального феномену приділяли увагу вітчизняні й зарубіжні науковці. Першовідкривачами в цьому напрямі були такі відомі дослідники: у сфері соціальних комунікацій — Д. Бел, М. Кастельс, Ф. Махлуп, Е. Тоффлер, Ф. Уєбстер Т. Умесао та ін. У працях науковців проаналізовано фундаментальні теоретико-методологічні й філософські проблеми інформаційної культури суспільства та особистості.

Різні аспекти інформаційної культури в культурологічному та філософському вимірах стали предметом дослідження вітчизняних науковців. На особливу увагу заслуговують розвідки М. Антонченка, В. Бикова, О. Беякової та ін., де інформаційна культура розглядається в контексті загальнолюдської культури; В. Воронкова, О. Дзьобань, О. Дарморіз, Л. Дротянко, Л. Калініна, І. Ломачинська, Б. Ломачинський, О. Мануйлов, Л. Панченко, О. Панченко, Т. Проценко, О. Прудникова та ін. — дослідники особливостей розвитку інформаційної культури в добу глобалізації; В. Іванов, Л. Калініна, П. Клімушкін та ін. висвітлюють процес формування інформаційної культури особистості.

Мета роботи — дослідити формування інформаційної культури як визначальну характеристику сучасних комунікативних практик та соціокультурного буття людини в умовах розгортання цифрового середовища.

Виклад основного матеріалу. Інформаційна культура останні роки стала предметом наукового дискурсу серед фахівців різних напрямків та стала предметом міждисциплінарних досліджень.

Соціокультурні науки тлумачать інформаційну культуру як сукупність принципів і реальних механізмів, що забезпечують позитивну взаємодію етнічних і національних культур, їхнє поєднання в спільний досвід людства. У цьому аспекті інформаційна культура — елемент загальної культури людства, найважливіший засіб формування світової культурної спільноти. Інформаційна культура визначає рівень інформаційного спілкування — принципово

нову форму зв'язків з тривалою або постійною опосередкованою присутністю людей.

Інформаційна культура – це готовність до освоєння нового способу життя на основі використання інформації, побудова нової (інформаційної) картини світу, нового типу мислення, що швидко змінюється, адаптується до змін і постійно переосмислює своє місце в соціумі і місце соціуму в загальній системі інформаційного суспільства [2, 574].

На думку дослідників, під інформаційною культурою суспільства зазвичай мають на увазі здатність ефективно використовувати його інформаційні ресурси і засоби інформаційних комунікацій, а також застосовувати для цих цілей передові досягнення в області розвитку засобів інформатизації і інформаційних технологій [6, 34].

Як частина загальної культури особистості, інформаційна культура базується на засвоєнні етики й естетики та питань інформаційної безпеки, практичних навичках та інструментах роботи із інформацією, якими володіє особа.

У технологічному розумінні інформаційна культура – це оптимальні способи поведінки із кодованими для машинного розуміння знаками, даними, інформацією і надання їх зацікавленому споживачу для вирішення теоретичних і практичних завдань, механізми вдосконалювання технічних засобів виробництва, збереження і передавання інформації [5]. Це визначення більш вузьке і зводиться до того, що інформаційна культура є елементом не загальної, а професійної спеціальної культури.

Інформаційна культура безпосередньо пов'язана з інформацією, будучи, разом з тим, так само частиною культури загалом, оскільки репрезентує новий зріз суспільного буття і діяльності людини. Її роль постійно збільшується у суспільних і культурних процесах, впливаючи і видозмінюючи характер взаємозв'язків і ряд інших похідних процесів. Збільшення обсягів інформації та інформаційні потоки спонукають до підвищення навичок роботи з інформацією та осмислення явищ суспільно-культурного буття, опосередкованих нею.

Існування культури й інформації взаємозумовлюють один одного: інформаційні процеси реалізуються через культурні і навпаки. Культура може ефективно впливати на індивіда і соціум тільки через механізм збору і розповсюдження інформації про наявне середовище, в яких вона функціонує, і про саму культуру. Й інформація, і культура існують в семіотичних знакових системах. Артефакти є основним продуктом культури, вони одночасно представляють інформаційну

значущість. Також культура й інформація утворюють органічну єдність у процесі освіти. Таким чином, ці феномени є єдиними багатоманітними цілими [7, 49].

Не підлягає сумніву той факт, що інформаційна культура не може існувати окремо від загальної культури особистості. Тобто не може скластись ситуації, коли загальний рівень культури людини низький, а інформаційна культура знаходиться на високому рівні і навпаки. Виходячи з того, що інформаційна культура – частина цілого, відповідно, їй притаманні і риси цього цілого: нерозривний зв'язок із соціальною природою індивіда, який зумовлений цінностями, світоглядом та ставленням до людей і до всього що оточує. В той же час інформаційна культура є необхідним та дуже дієвим чинником сприйняття людиною реальності та вивчення її. Через це не варто обмежувати інформаційну культуру якоюсь сферою діяльності.

Інформаційна культура як складова загальної культури особистості – індивідуальна. Більше того, можна стверджувати що наразі інформаційна культура – це вже не просто набір певних вмінь та навичок, а тип мислення, який сформувався в результаті інформаційно-інтелектуальної діяльності людини, яка стала звичним щоденним заняттям. Крім того, деякі дослідники поділяють інформаційну культуру особистості на складові, які формують технологічний рівень інформаційної культури та соціально-психологічний рівень інформаційної культури. Це вкотре доводить вже зазначену тезу про те, що без цифрових технологій інформаційної культури сьогодні вже не може бути. Технологічний рівень позначає здатність суб'єкта суспільних відносин взаємодіяти із цифровими технологіями, вміти застосовувати та використовувати їхній функціонал. Соціально-психологічний рівень, в свою чергу, пов'язаний із здатністю суб'єкта соціальних відносин здійснювати обробку інформації [4, 115].

Формуванню інформаційної культури, як і будь-якої іншої, можуть як сприяти, так і заважати дуже багато найрізноманітніших факторів: суспільство (його рівень розвитку, цінності та особливості), доступність до благ, тип мислення і т.д. У більшості своїй інформаційна культура – продукт творчості людини, пошуку, вона нерозривно пов'язана із технологічними засобами.

Розвиток інформаційної культури особистості залежить, у тому числі, й від рівня інформаційної культури (і, звичайно, загальної культури) суспільства, в якому вона перебуває. Цей чинник разом із загальним рівнем

інтелекту і є основою для формування інформаційної культури особистості.

Інформаційна культура також передбачає усвідомлення кардинально нового способу життя: інформаційне суспільство не просто змушує людину змінювати свою поведінку (здобувати нові навички, прагнути до безперервного навчання тощо), воно трансформує картину світу людини, її світогляд, змушує переосмислити реальність, в якій перебуває людина та її місце в ній [8, 129]. Інформаційна культура, якщо розуміти її в ракурсі технократичного підходу, – це оптимальні способи поводження зі знаками, даними, інформацією й представлення їх зацікавленому споживачу для вирішення завдань теоретичного й практичного напрямку, механізми вдосконалення технічних засобів виробництва, зберігання й передачі інформації [7, 47].

Технічна складова інформаційної культури (сучасні цифрові засоби і способи роботи із інформацією), з одного боку, звільняє людину від повсякденної інформаційно-інтелектуальної діяльності, але, в той же час, змушує її навчатись, адже технічні засоби і програмне забезпечення до них постійно змінюються та удосконалюються. Але тут варто зазначити той факт, що переважна більшість технічних засобів та комп'ютерних програм для роботи із інформацією побудована за приблизно однаковою логікою та наділені приблизно однаковими функціями, тому людині, яка опанувала їх одного разу, подальше навчання буде даватись досить легко [1].

В умовах нарощення цифрового розвитку та поглиблення цифровізації усіх сфер суспільного буття особливої актуальності набуває питання інформаційної культури громадян та їх цифрових навичок і компетенцій та застосування їх у повсякденному житті й професійній діяльності. Якщо формування інформаційної культури більше пов'язане з інформаційним просвітництвом та світоглядно-ціннісною складовою, то цифрова грамотність і формування цифрових компетенцій має на меті оволодіння конкретними знаннями та навичками, необхідними для забезпечення необхідних буттєвих потреб суспільного життя.

3 березня 2021 року Кабінет Міністрів України своїм розпорядженням схвалив Концепцію розвитку цифрових компетентностей і затвердив план заходів щодо її реалізації. Стратегічна ціль, задекларована Міністерством цифрової трансформації — навчити 6 млн українців цифрової грамотності за три роки. Для цього Мінцифри запустили в 2020 році національну

онлайн-платформу «Дія. Цифрова освіта». Реалізація Концепції дозволить підвищити конкурентоспроможність на ринку праці, надасть можливості для безперервного навчання, подарує комфорт проживання в цифровій країні, підвищить рівень доступності до державних послуг, зменшить ризики небезпек під час користування інтернетом. Це синхронізує основні поняття та вимоги в рамках цифрових компетентностей з європейськими стандартами, модернізує процеси державного управління, зменшить цифровий розрив та гармонізує національний цифровий ринок з Європейським Союзом, прискорить впровадження інструментів електронної демократії та електронного урядування. Відповідно до цього зростає необхідність формування інформаційної культури сучасного суспільства як адекватної відповіді сучасним викликам.

Основними чинниками розвитку інформаційної культури на сьогоднішньому етапі є: система освіти, що визначає загальний рівень інтелектуального розвитку людей, їх матеріальних і духовних потреб; інформаційна інфраструктура суспільства, що визначає можливості людей отримувати, передавати і використовувати необхідну їм інформацію, а також оперативно здійснювати ті або інші інформаційні комунікації; демократизація суспільства, яка визначає правові гарантії з доступу до інформації, розвиток засобів масового інформування населення, а також можливості громадян використовувати альтернативні, у тому числі зарубіжні джерела інформації; розвиток економіки країни, від якого залежать матеріальні можливості здобуття людьми необхідної освіти, а також придбання і використання сучасних засобів телекомунікацій [6, 34].

Наукова новизна роботи полягає у розширенні відомостей щодо впливу інформації на поглиблення соціокультурних компетентностей, рівня соціалізації та освіти особистості, обумовлених інформаційним чинником, а також здатності протистояти негативним впливам інформації на буття соціуму у різних проявах. Інформаційна культура має стати тим стрижнем сучасного цифрового середовища не лише як показник рівня грамотності та компетентності, але й як загальний світоглядний вектор, здатний впливати на пояснення реальності, коментування поточних подій, пропаганди важливих для суспільства норм та цінностей.

Висновки. В результаті проведеного дослідження встановлено, що за останні десятиліття інформаційна культура все більше актуалізувалася як феномен, породжений інформаційним суспільством,

опосередковуючись інтернет-спілкуванням та загалом сучасними комунікативними практиками. Розвиток сучасного цифрового інформаційного простору породжує величезну кількість інформації, яка передається від людини до людини, але, разом з тим, переростає у соціальне явище, що формує мислення, форми поведінки та дії спільнот. Інформаційна культура суспільства стає дотичною і впливає на різні сфери буття, які вже не можуть розумітися і визначатися поза інформаційним контекстом, водночас слугуючи дієвим чинником сприйняття людиною оточуючої реальності, світу загалом. Інформаційна культура безпосередньо пов'язана із соціальною природою індивіда, обумовлюючись відповідними цінностями та світоглядними настановами. Сучасна інформаційна культура нерозривно пов'язана з технологічним поступом та засобами комунікації, які є визначальними чинниками суспільного розвитку, що здатні впливати на спосіб суспільного буття та світорозуміння. Відтак формування інформаційної культури суспільства стає важливим і безперервним процесом, опосередкованим впливом інформації буття людини.

Література

1. Блистів О. М., Галаз Л. В. Взаємозв'язок інформаційної культури та якості навчального процесу. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Проблеми економіки та управління. 2015. № 815. С. 15-21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPP_2015_815_5 (дата звернення: лютий 2021).
2. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Інформаційна картина світу як соціокультурна реальність. Гілея : науковий вісник. Київ, 2013. Вип. 70. С. 573–578.
3. Кабмін схвалив Концепцію розвитку цифрових компетентностей до 2025 року URL: <https://thedigital.gov.ua/news/kabmin-skhaliv-kontseptsiyu-rozvitku-tsifrovikh-kompetentnostey-do-2025-roku> (дата звернення: березень 2021).
4. Кириченко В. В. Інформаційна культура у структурі професійної компетентності державних службовців. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2019. № 2 (16). С. 113–119.
5. Лобовікова О. Формування інформаційної культури в умовах сучасного інформаційно-комунікативного простору. Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : зб. наук. праць. Харків, 2008. С. 340-343. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Mtpsa/2008/articles/Lobovik. (дата звернення: лютий 2021).
6. Панченко О.А., Панченко Л.В. Інформаційна безпека та інформаційна культура в сучасному інформаційному суспільстві. Правова інформатика. 2015. № 2(46). С. 32–38.
7. Пруднікова О. В. Інформаційна культура інформаційного суспільства : філософський вимір.

Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». 2016. № 4 (31). С. 44–53.

8. Пруднікова О. В. Соціокультурна комунікація в контексті становлення та розвитку інформаційної культури. Політологічний вісник: зб. наук. пр. Київ, 2013. Вип. 70. С. 123–132.

9. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 167-р «Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: березень 2021).

References

1. Blystiv, O.M., Ghalaz, L.V. (2015). Relationship between information culture and the quality of the educational process. Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". Problems of economics and management, 815, 15–21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPP_2015_815_5 [in Ukrainian].
2. Danilyan, O.G., Dzjobjan, O.P. (2013). Information picture of the world as a sociocultural reality. Gileya: scientific bulletin. Kyiv, 70, 573–578 [in Ukrainian].
3. The Cabinet of Ministers approved the Concept for the development of digital competencies until 2025. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/kabmin-skhaliv-kontseptsiyu-rozvitku-tsifrovikh-kompetentnostey-do-2025-roku>. [in Ukrainian].
4. Kirichenko V.V. (2019). Information culture in the structure of professional competence of civil servants. Scientific Bulletin of Kherson State University, 2 (16), 113–119 [in Ukrainian].
5. Lobovikova O. (2008). Formation of information culture in the conditions of modern information-communicative space. Methodology, theory and practice of sociological analysis of modern society: coll. Science. wash. Kharkiv, 340-343. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Mtpsa/2008/articles/Lobovik. [in Ukrainian].
6. Panchenko O.A., Panchenko L.V. (2015). Information security and information culture in the modern information society. Legal informatics, 2 (46), 32–38 [in Ukrainian].
7. Prudnikova O.V. (2016). Information culture of the information society: philosophical dimension. Bulletin of the National University "Yaroslav the Wise Law Academy of Ukraine", 4 (31), 44–53 [in Ukrainian].
8. Prudnikova O.V. (2013). Socio-cultural communication in the context of formation and development of information culture. Political Science Bulletin: Coll. Science. Kyiv, 70, 123–132 [in Ukrainian].
9. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of March 3, 2021 № 167-r "On approval of the Concept of development of digital competencies and approval of the action plan for its implementation" URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 29.03.2021
Отримано після доопрацювання 19.03.2021
Прийнято до друку 23.04.2021